

Nátyi Róbert

A REÖK-PALOTA HELYE SZEGED SZECCESSZIÓS ÉPÍTÉSZETÉBEN

Belső tér a második emeleti függőfolyósóról
Fotó: Németh György, Szabadtéri Archívum

Reök Iván Magyar Ede által tervezett szegedi városi palotája kapcsán meg kell emlékezzünk Bakonyi Tibor (1934-1982) munkásságáról, aki a városban élő építésként szívügyének tekintette a tervező életművének és legfontosabb munkájának, a Reök-palotának az elismertetését.³ Kutatása révén, a feledés homályából ásta elő Reök Iván (1856-1923) és Magyar Ede (1877-1912) életének az adatait és fölvázolta pályájuk történetét. 1989-ben pedig, már posztumusz megjelent könyvében összefoglalta és rendszerezte a szegedi építésről szóló kutatásait. Ebben a monográfiában kijelölte Magyar főművének, a Reök-palotának a helyét az európai szecessziós építészet legjelentősebb alkotásai között.⁴ A mindmáig megkerülhetetlen, úttörő tanulmánynak köszönhetően az elmúlt három évtizedben az épületről szóló irodalom folyamatosan Bakonyihoz, illetve annak adatközléseire tért vissza, jóformán semmi újat nem téve hozzá az eddigi ismeretekhez. Írásának tagadhatatlan értékeit elismerve, jelen tanulmányban néhány ponton revideálnunk kell megállapításait, észrevételeit.

Teljesen egyetértve Bakonyinak az épület jelentőségéről rögzített gondolatával, rövid írásunk igyekszik a szegedi szecessziós építészet alkotásainak burjánzóan gazdag emléktárában meghatározni, illetve pontosítani az épület lehetséges forrásait, ihletadóit.⁵ A már Bakonyinál fölmerült, Antoni Gaudi barcelonai lakóházaival, a Casa Milá-val és a Casa Batlló-val történő összehasonlítás tényét, melyet az épületről szóló későbbi írások szerzői is szinte kötelező érvénnyel átvettek, óvatos kritikával kell kezelnünk.⁶ Abszolút megértve a szerző egykori célkitűzését, melyben egy vitathatatlan tekintélyű építész európai hírnévű műveivel igyekezett összevetni az akkor még csak nagyon kevesek által értékelt helyi alkotót és palotáját, mára ez a párhuzam némileg okafogyottá vált. Hiszen éppen Bakonyi tevékenységének köszönhetően Magyar Reök-palotája az európai szecessziós építészet Európa szerte ismert és megbecsült épülete. Propagandamunkájának hatása kétségtelenül eredményes volt, hiszen az ellenmondásos és szenzációhajhász felhangokat sem nélkülöző „*magyar Gaudi*” epitheton ornans napjainkig sűrűn fordul elő Magyar munkásságának elismeréseként.

Maga Bakonyi egyébiránt meglehetősen megfontolt szakmai józanságról tett tanúbizonyosságot, amikor inkább az épületek hasonlóságáról és nem hatásáról írt.⁷ Hatásról beszélni csakugyan valószínűtlen volna, ennek nemcsak a lakóházak építéstörténete, hanem a stílári összevetés

³ Bakonyi Tibor: *Nézzük meg együtt Magyar Ede művét, a szegedi Reök-palotát*. Művészet, 1975/12. pp. 24-25. és Bakonyi: *Orosháza jeles fia: Magyar Ede műépítész (1877-1912)*. In: *Békési Élet* 2. 1978. pp. 188-197.

⁴ Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Sajtó alá rendezte: Kubinszky Mihály. Budapest. 1989. pp. 10-14.

⁵ A tanulmány vázlata megjelent a Szeged folyóirat 2017. augusztusi számában. Vö. Nátyi Róbert: *A 110 éves palota*. Szeged, 29. évf. 8. sz. 2017. pp. 15-20.

⁶ Papp Katalin: *Reök-palota: szenvedély építészetben és művészetben*. In.: *Szépség és fájdalom. Kép, irodalom, gondolat Goya, Blake és Kondor művészetében*. A katalógust szerkesztette: Dávid András. Szeged, 2017. pp. 7-27.

⁷ Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Sajtó alá rendezte: Kubinszky Mihály. Budapest. 1989. p. 13.

eredményei is ellentmondanak. A Batlló-ház (1904–1906) ugyan már állt a szegedi épület terveinek megszületésekor – hiszen Magyar 1906. július 2-án nyújtotta be terveit az építészeti hatósághoz –, de Gaudiról tudjuk, hogy folyamatosan, az építkezés közben is állandóan változtatott épületei részletformáin. Mire a katalán mester a fantasztikusan újszerű családi házat befejezte, az eredeti tervrajzokhoz képest egészen más épülettel találkozhatott a barcelonai utcákon sétáló járókelő. A Mila-ház építését ugyan 1906-ban kezdték, de csak 1910-ben érkeztek el a befejezéshez. Ami viszont kétségtelenül összeköti a magyar építőmester művét európai hírű kollégájának munkáival, az a homlokzatok és a részletformák plasztikai alakításmódjában keresendő. Mindketten alapvetően nem is építészként, inkább szobrászként kezelik a felületeket. A kő, a gipsz, a vakolat kezük alatt lágyan hullámzó, szubtilis, fodrozódó, nyugtalan felületté válik. Az eredeti anyagi minőségüket meghazudtoló módon kelnek életre a szinte élő organizmusként jelentkező formák. A vibráló, a megvilágítás változásainak megfelelően pulzáló, állandóan átalakuló homlokzatok az utcaépületben megjelenő, domináns, monumentális plasztikaként hatnak.

Röviden tekintsük át azt az utat, hogyan jutott el Magyar Ede főművének, a Tisza Lajos körüti palotának létrehozásához. Az építész első külföldi tanulmányútját 1902 tavaszán tette. Ezután többször járt Európa nagyvárosaiban, a modern építészet fontos centrumaiban, Párizsban, Berlinben, Münchenben. Esszenciális, meghatározó élménye lehetett a francia főváros, ahová többször is visszatért. Az 1900-as világkiállítás Párizsa ezekben az években az Art Nouveau, a florális szecesszió bűvkörében élt. A modern stílusú szecessziós építészeti egyik legjelentősebb és legsikeresebb képviselőjének ekkoriban Hector Guimard (1867–1942) számított. Bakonyi felvetette Guimard hatását Magyar munkásságára, de ő az 1902 és 1906 között épült – 1957-ben lebontott – Hotel Nozal plasztikusan formált homlokzatát és az ehhez kapcsolódó zárt és nyitott erkélyek játékos megoldásait emelte ki.⁸ A fennmaradt fotók tanúsága szerint a több hektáros parkban álló párizsi kastély szimmetrikus homlokzatán megjelenő hatalmas, háromosztású ablakok, a közép rizalit magas nyeregtetejével olyannyira más alakításmód képviselői, hogy semmi esetre sem lehetett előképe a Reök-palotának. De az kétségtelen, hogy Guimard több alkotása hatással volt a korabeli európai építészekre, így minden bizonnyal Magyar Ede munkásságára is.

Guimard egy munkáját a Reök-palota kapcsán is érdemes kiemelnünk, amire az eddigi szakirodalom, tudomásom szerint egyáltalán nem figyelt föl. A francia építész 1903-ban tervezett egy harmonikus, visszafogott, hatásos sarki épületet Louis Jassédé részére az avenue de Versailles és a rue Lancret kereszteződésében (*Immeuble Jassédé*). A párizsi palota saroképítményét az utcai portálok fölötti szinten nyitott, a következő emeleten zárt erkély hangsúlyozza. A plasztikus tagolás, az aszimmetrikusan elhelyezett részletekben felismerhető párhuzamosságok mind azt támasztják alá, hogy Magyar párizsi látogatásai alkalmával megismerhette az épületet, és tanulságait fölhasználhatta későbbi szegedi megbízatása kapcsán. Érdekes összevetésre adnak lehetőséget a Guimard épület növényi szárakra emlékeztető, aszimmetrikus pilaszterei, melyek a sarokrízalit zárt erkélyeit támasztják alá. A Reök-palota első emeleti sarokerkélyét tartó, virágfejezetben végződő, a növényi szárakra emlékeztető oszlopai lehetséges forrásai között fedezhetjük fel ezt a párhuzamot.

⁸ U. o. továbbá Bakonyi Tibor: *A századforduló építészete Szegeden. Műemlékvédelem* 3. 1980. pp. 141–152.

Szintén megfontolandó analógiát jelent a szabadkai Raichle-palota (1904), melyet Raichle J. Ferenc (1869–1960) helyi építész saját családi házaként tervezett. Az ornamentika terén bőségesen merített a népművészeti motívumkincsből, és ezzel a lechneri utat követte, de emellett épületei formaképzésükben a tervező önálló, erős szobrászi érzékéről tesznek tanúbizonyságot. Raichle téren méltán rokonítható Magyar Edével, aki először a Reök-palota hatásos tömbjével mutatta meg szinte szobrászi, plasztikai, formaalakító tehetségét. A szabadkai épület homlokzatának legszembetűnőbb eleme a bejárat kiemelésére hivatott, két szintet magába foglaló, lapított íves keretű loggia, melyet biforium koronáz, Magyar Edére ugyancsak hatással lehetett, mert a szegedi ház bejárata fölé Raichle-ére emlékeztető megoldást választott. A kapu fölött a két emeletet magában foglaló íven belül, itt is háromtengelyes modellálást látunk. Az ívmező a homlokzatsíkjából nem ugrik előre annyira markánsan, mint azt a szabadkai palotán láthatjuk, de az oromzati mezőben itt is megjelenik az ikerablak, nem tagadva az eredeti előkép követését. A Reök-palota falsíkjában elhelyezkedő emeleti ablakok formálásmódja – az első emeleten lapos profilozás, a másodikon félköríves záródás – egyaránt hasonlít a szabadkai palota megoldására.

Raichle 1907-ben Szegedre költözött. Ettől az évtől kezdve, a következő fél évtizedben a két építész munkássága kulcsfontosságúnak bizonyult a szegedi szecessziós építészetben. Épületeik tanulmányozása alapján elmondható, hogy a két tervező egymásra gyakorolt hatása jelentős volt, a jövőbeli kutatásra vár ennek az összefüggésrendszernek a feltérképezése. Raichl legfontosabb szegedi szecessziós épületén, a 1913-ban befejezett Gróf-palotán egyébként újra szerepeltette a homlokzaton uralkodó, a centrális tengelyben elhelyezett erkélyek fölötti, több szintet átfogó ívet.

A mérvadó európai analógiák mellett a szegedi épület létrejöttében érdemes megvizsgálni a helyi építészet esetleges hatásait.⁹ Magyar Ede művének jelentőségét, újszerűségét ugyanis a lokális környezet építészeti, művészeti hagyományán keresztül tudjuk igazán fölmérni. Az 1890-es években az új formanyelv meghonosítására már bizonyos kísérletek folytak Szegeden, de ekkor még a szecesszió a historizmus stílusával karöltve jelentkezett. Ennek az iránynak egyik legfontosabb képviselője Baumhorn Lipót (1860–1932) volt, aki számos épülettel gazdagította a város arculatát.¹⁰

A délalföldi város építészetében a szecessziós stílus, meghatározó módon, párhuzamosan az alföldi települések hasonló jelenségeivel, az 1900-as évek elején jelent meg. A stílus szegedi elterjedésével és népszerűségével kapcsolatban számolnunk kell az 1901-ben a Magyar Iparművészeti Társulat által a városban megrendezett nagyszabású iparművészeti kiállítással és annak hatásával is. A Kultúrpalota termeiben – a teljesség igénye nélkül – Horti Pál, Wiegand Ede, Faragó Ödön bútorai, Sovánka István szecessziós üvegeivel találkozhattak az érdeklődők.¹¹

A szecessziós építészet megjelenése Szegeden is összekapcsolódik a nemzeti stílustörékvételek akkoriban Magyarországon is időszerű divatjával és hagyományával. Az első szecessziós

⁹ Bakonyi Tibor: *A századforduló építészete Szegeden*. Id. m. pp. 141–152., továbbá Nagy Zoltán: *A szecessziós építészeti Szegeden*. In.: *Szeged története*. 3/1. Szerk.: Gaál Endre. Szeged, 1991. pp. 194–199., Nátyi Róbert: *A szegedi építészeti szecesszió vázlata*. In. *Szecesszió az Alföldön*. Dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2017. pp. 100–108. és Nátyi Róbert: *Szegedi szecesszió madártávlatból*. Szeged. 2017. pp. 3–5.

¹⁰ Oszkó Ágnes Ivett: *Historizáló szecesszió Szegeden. Baumhorn Lipót fővárosi (zsina)gága építész művei és megbízói*. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2017. pp. 183–193.

¹¹ Divald Kornél: *A szegedi kiállítás*. Magyar Iparművészet 1901. 4. évf. 5. sz. pp. 205–214.

épületek Lechner Ödön (1845-1914) szellemi befolyásáról tanúskodnak, akinek személyesen is szoros kapcsolatai voltak a várossal. A mester korai művei közül itt található a neobarokk városháza (1883), a reneszánsz reminiscenciákat mutató Milkó-palota (1883),¹² a tervrajzaiban ismert, de soha meg nem valósult Lillin Károly számára tervezett palota (1883), és kiforrott, egyéni stílusát mutató Deutsch-palota (1900-1901), melynek homlokzatát, zárt erkélyeit és lépcsőházát is ő jegyzi. Híres programadó előadása is, a *Magyar építőstílusról* címen a Tisza parti városban hangzott el, a Dugonics Társaság közgyűlésén 1902. június 1-én. Előadása bevezetőjében külön megemlíti Szegedhez fűződő vonzódását, és az itt emelt épületeit.¹³

Az iskolateremtő mester számos tanítványa, munkatársa, így Baumgarten Sándor (1864-1928) tervezett épületeket a belvárosban. Irányzatának, amely a hazai kulturális tradíciók föllevevénését tűzte zászlajára, természetesen a helyi építészek között is voltak követői, például Kótay Pál (1868-1934), a Deák Ferenc utcai Beregi ház tervezője. Az első szecessziós épületek a Tisza-parton, a mester közvetlen tanítványainak vagy követőinek a kézjegyét viselik magukon.

Magyar Ede megjelenésével egészen új színnel gazdagodott a szegedi szecesszió építészeti világa. Ezt a frissülést az általa tervezett Goldschmidt-palota jelentette.¹⁴ A fiatal építész, nem a városban korszerűnek és divatosnak számító, népies Lechneri irányvonalat követte.¹⁵ Fantáziadús, innovatív, Európát megjárt tervezőként valami egészen mást szeretett volna a városban meghonosítani, szemben az akkor a magyar építészetben irányadónak számító törekvésekkel. Az ifjú alkotó számára az inspirációs forrást az európai nagyvárosok (Párizs, Brüsszel, Bécs, Berlin) szecessziós építészete jelentette. A helyi hagyományok természetesen az ő működésére is befolyással voltak, de ezt messzemenőig invenciózusan, nem – a legtöbb építésze jellemző – népművészeti elemeknek az építészeti ornamentikába illesztésével oldotta meg.

Sajnos, mostani formájában a palota módfelett keveset őrzött meg eredeti állapotából. A jelenlegi homlokzat eklektikusnak, klassziczizálónak mutatja az egykor gazdagon díszített épületet. A századeleji fotók tanúsága szerint különösen sajnálhatjuk, hogy Magyar Ede ezen első, jelentősebb szecessziós bérháza nem maradt autentikus formájában az utókorra. A saroktorony és a kéttengelyes rizalitok gazdagon hullámzó és tekergő indái a francia, belga art nouveau hatásainak megjelenését mutatják. A homlokzati képzés ugyan még sokat megőriz a historizáló építészet elemeiből, a mintázat, ha additív módon, de már ízig-vérig szecessziós megoldásnak számít.¹⁶

Magyar eredetileg egy kváderezett, historizáló épületet tervezett zárt sarokerkélyekkel, ami időközben egyre inkább szecessziós formát vett fel. Később, mint látni fogjuk, ugyanezt az elvet alkalmazta a Reök-palota esetében is. A rovarszemre emlékeztető, rekonstruált kapu, a kapualj gazdag stukkódíszei, a hevederíveken hullámzó indák, a falakat kitöltő légies női figurák az építész európai tanulmányútjának emlékeit őrzik.¹⁷ A megmaradt részletek formaképzése és a korabeli fotográfiák alapján a Goldschmidt-palota alapvetően a külföldi megoldások

ismeretén alapszik. Magyar Ede gondosan elsajátította a modern építészet megtanulható elemeit, és eminens módon alkalmazta a memorizált formaképleteket, de még éppen csak elindult az eredetiség irányában. Mégis bizonyos, mert a művész alkotói metódusára emlékeztető elemek megjelennek az épületen. Az első emelet eredetileg íves záródású ablakai később a Reök-palotán még kiérleltebb formában váltak az építész repertoárjának hatásos elemévé. A Tábor utca felőli, a homlokzat síkjától előreugró emeleti erkélyek már előrejelzik Magyar későbbi, a Reök-palotán kifejtett formában megjelenő, plasztikus homlokzatalakítási elveit.

Magyar Ede
Forrás: magángyűjtemény

A szegedi szecessziós építészet legjelentősebb emléke Magyar Ede 1907-ben Reök Iván Lajos megbízásából megépített palotája (Tisza Lajos krt. 56., 2017-től Magyar Ede tér 2.).¹⁸ Az épület kvalitásával, a városképben való domináns elhelyezkedésével különleges helyet foglal el nemcsak a régió, de jóval szélesebb körben: a szecessziós stílusú közép-európai építészetben.¹⁹ A ház egyedi elemei, sajátos szimbolikája, amelyet a megrendelő foglalkozása, a helyi környezet, Szeged kultúrája is befolyásolt, társtalanok a korabeli szegedi épületek között. Ilyen színvonalú szecessziós emlék, sem a megépülés 1907 előtti évtizedben, sem az utána következő években nem született a városban. Sőt, a tervezőnek sem volt lehetősége és alkalmá még egyszer megismételni „építői bravúráját”. A Reök-palota sikere számos további megrendelést hozott az építésznek, de eztán már nem sikerült megvalósítania azt a formai szintézist, ami Reök Iván háza esetében formát öltött.

¹⁸ U. o. pp. 10-14.

¹⁹ Rév Ilona: *Építészet és enteriőr a magyar századfordulón*. Budapest. 1983. p. 154.

¹² Bakonyi Tibor-Kubinszky Mihály: *Lechner Ödön*. Budapest. 1981. p. 22.

¹³ Szövegét közli: Gerle János: *Lechner Ödön*. Budapest, 2003. pp. 29-33.

¹⁴ Bakonyi Tibor: *A századforduló építészete Szegeden*. Id. m. pp. 149-150., és Nagy Zoltán: *A szecessziós építészet Szegeden*. Id. m. p. 197.

¹⁵ Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Id. m. p. 9.

¹⁶ Nátyi Róbert: *A szegedi építészeti szecesszió vázlata*. Id. m. p. 103.

¹⁷ Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Id. m. p. 9.

Az 1910-es évek elejétől az első világháború kitörésének időpontjáig tartó néhány év a szecessziós építészet lecsengésének időszaka a település történetében. Jól jelzi ezt a tendenciát a Magyar Ede által tervezett Unger-Mayer-ház (1910-11) a Kárász utcán, ahol az új stílus a historizmus építészetének elemeivel keveredik. A szecessziós részletek a lényegében eklektikus épületen inkább csak additív módon, díszítőelemként jelennek meg.²⁰ Nyilvánvalóan a megrendelő igények kielégítését szem előtt tartva, Magyar Ede a Reök-palota szertelen, fantáziadús megoldásai helyett egy jóval józanabb, kimértebb, illetve az 1879-es árvíz után emelt, historizáló palotákkal telítődött utcaképbe harmonikusabban illeszkedő épületet tervezett. A nagyméretű saroképület feltűnően tagolt homlokzatán, a mozgalmas felületdíszítő elemeknek (ablakok, tornyok, nyitott és zárt erkélyek) köszönhetően szinte eltűnnek az ornamentális díszítmények. Az épületben akkoriban működő Corso Kávéház mennyezetének festett stukkó díszítésén jelentkezett a szecesszió a legeredetibb formájában.²¹ Hangsúlyosak a saroktorony kupolájának tamburján elhelyezkedő, bádogból készített belga és francia art nouveau ihlette dekoratív nőalakok, melyek az öt évvel azelőtt épült Goldschmidt-ház kapualja stukkófiguráinak közvetlen leszármazottai.

Visszatérve a Reök-palotához, Magyar Ede önálló, autonóm megoldását jellemzi, hogy sem a Lechner Ödön nevével jelzett (a városban jó néhány épületen megtalálható) iskola, a nemzeti stílus megteremtését célzó népművészeti motívumkincse, sem az úgyszintén népszerű historizáló szecesszió formaelemei nem jelennek meg a házon.

Fölmerül a kérdés, hogyan jöhetett létre egy ilyen önálló értékekkel bíró, formagazdag, és tegyük hozzá, a helyi környezetben formabontónak is számító épület ezen a helyen, abban az időben? Ki kell emelni az építtető, a mecénás Reök házaspár jelentős szerepét az épület kapcsán. A helyi közéletben fontos szerepet játszó megrendelő, Reök Iván – a festőművész Munkácsy Mihály unokaöccse –, a szegedi árvízmentesítő és belvízszabályozó társulat vízmérnöke, földbirtokos, országgyűlési képviselő, számos társadalmi szervezet, például a Szegedi Mérnök Egylet elnöke, a Szegedi Kaszinó Egylet alelnöke,²² illetve több társulás vezetőségének tagja, nyitott szellemisége nélkülözhetetlennek bizonyult. Az európai, világlátott megbízó 1872 és 1877 között kultúrmérnök szakon végezte egyetemi tanulmányait Zürichben, s szívesen látott vendége volt Munkácsy párizsi palotájának is. 1873 tavaszán is meglátogatta a festőt. Maga a mester írt haza nagybátyjának, hogy együtt tanulmányozták a várost: „...részben még én sem láttam Paris nevezetességeit, ... hanem most felhasználom az alkalmat, és elmegyek Ivánnal egyet mást megnézni”.²³ 1891. október 25-én, az akkor már országos népszerűségnek örvendő Munkácsy viszonzta a látogatást, hiszen Tisza Lajos társaságában felkereste Szegedet, amikor a Reök és a Kelemen család vendégszeretetét élvezte.²⁴

Reök diplomájának megszerzése után a Duna-szabályozás munkálataiban vett részt, majd az 1879-es tiszai árvízkor a kormánybiztosság műszaki osztályának mérnökeként került Szegedre. 1880-ban feleségül vette Kelemen Idát, aki az első magyar színházigazgató Kelemen Lászlónak (1762-1814) volt dédunokája. Munkácsy az 1880-as években, két változatban is megfestette a fiatalasszony portréját. Az egyik példány a Déri Múzeum gyűjteményében, a másik az USA-ban, jelenleg magángyűjteményben található.²⁵ A feleség is igen aktív, megbecsült tagja, hatékony szervezője volt Szeged egykori társadalmi életének. Számos egyletben, jótékonsági akcióban vállalt oroszlánrészét. Elnöknője volt a háború alatt a Felebaráti Szeretet Szövetségnek, a Nőiparegyletnek. Sőt, az 1890-es évektől tagja volt a szegedi Tenisz Egyletnek is. Eddig a palota építtetőjeként mindig csak Reök Iván szerepét emelték ki, de feleségéről a korabeli emlékezősekből, újságcikkekből, tudósításokból egy határozott karakterű, művelt, a művészetek iránt is fogékony hölgyről kaphatunk képet. Érdemes volna megfontolás tárgyává tenni szerepének jelentőségét az épület kivitelezése kapcsán.

Reök 1883-tól a szegedi Folyammérnöki Hivatalban dolgozott, ahol hat év után főmérnöknek nevezték ki. 1906-ban, abban az esztendőben lett a hivatal vezetője, amikor új palotájának terveivel megbízta Magyar Edét.²⁶

Az épület helyén állott, az árvízét átvészelő emeletes lakóházat 1885-ben vásárolta meg a család, melyben 1896-98 között a Reök Iván által vezetett Magyar Királyi Folyammérnökség hivatala is működött.²⁷ A megrendelő igényeinek figyelembevételével megépített új családi palota, a nagyszerű rálátásnak – az épület előtti térnek (ma Magyar Ede tér) – is köszönhetően, a belváros képének meghatározó elemévé vált. Bakonyi könyvében azt olvashatjuk, hogy „a megbízó fiúgyermekai részére, szintenként egy-egy garzonlakás, leánygyermekai részére szintenként két-két többszobás lakás tervezését kérte”.²⁸ Ez az állítás, tekintetbe véve a megbízó népes családját, hiszen hét gyermeke – négy fia és három lánya²⁹ – született, még a palota méreteit figyelembe véve is, fölöttébb illuzórikus megállapításnak tűnik. Az eredeti alaprajz tanúsága szerint mindkét szinten két-két nagyobb, és köztük egy-egy kisebb garzonlakást alakítottak ki.

A Tisza Lajos körút és a Kölcsey utca sarkán álló, viszonylag kis alapterületű telek adottságait szem előtt tartva, beépítését Magyar ötletesen oldotta meg. A kisméretű udvar patkószerűen öleli körül az udvari főhomlokzat kiugró tömbjét, melyet a sarkainál ívesen alakított. Ez az ív az épület hátsó traktusának udvari lezárásánál is visszaköszön, így hozván létre a felületek játékával a lebilincselő, egyedi térhatást. Ebben, a rizalitszerűen kitüremkedő részben nyert elhelyezést az épület centrumát jelentő, reprezentatív lépcsőfeljáró. Az ötletes téralakítást Lechner Ödön, 1883-ban befejezett, még a neobarokk stílusában kivitelezett, szegedi városházának hasonló gondolata ösztönözhetette, ahol szintén a lépcsőháznak az épület tömbjén kívüli elhelyezése, illetve a hatalmas méretű torony számára megfelelő alap megteremtése volt a megoldásra váró feladat.

20 Bakonyi Tibor: *A századforduló építésze Szegeden*. Id. m. p. 151., továbbá Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Id. m. p. 15.

21 Fári Irén-Nagy Ádám: *Szegedi vendéglátóhelyek képeslapokon 1900-1920*. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei Történeti Tanulmányok / Studia Historica* 7. Szerk.: Zombori István, Szeged, 2004. pp. 345-346.

22 N. n.: *A szegedi Kaszinó közgyűlése*. Délmagyarország, 1914. március 1. pp. 7-8.

23 *Levelek Munkácsyhoz-Munkácsytól*. Szerk.: Czeglédi Imre. Bibliotheca Bekesiensis 12. Békéscsaba, 1976. pp. 67-69.

24 Szelesi Zoltán: *A Móra Ferenc Múzeum évkönyve*. Szeged, 1975. p. 39. (További hivatkozásokkal)

25 Reök Ivánné arcképe, 1880-as évek. Olaj, fa, 55 x 45 cm. Déri Múzeum, Debrecen ltsz.: DF 205.9.2; továbbá Reök Ivánné arcképe, 1880-as évek, Olaj, fa 45,5x38 cm. Vö. Végvári 1958. no. 468. (repr. CLVIII. tábla)

26 Czeglédi Imre: *Munkácsy ősei és rokonsága*. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 31. szám, Békéscsaba, 2007. p. 95.

27 O. Csegezi Mónika: *Reök-palota*. In.: *Csongrád Megye Építészeti emlékei*. Szerk.: Tórh Ferenc. Szeged, 2000. pp. 565-567.

28 Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Id. m. pp. 10-11.

29 Czeglédi Imre: *Munkácsy ősei és rokonsága*. Id. m. pp. 95-96.

Lépcsőház
Fotó: Dusha Béla

Ezzel sikerült elérni, hogy a szecessziós kovácsoltvas virágokkal díszített fölépcsőház, a nagyméretű, szokatlan, változatos formájú ablakoknak köszönhetően állandó világítást kapjon. Ugyancsak a térrel történő takarékoság jegyében a telek hátsó tűzfalának tözsomszédságában nyert elhelyezést az udvarból is megközelíthető hátsó csigalépcső, melynek kör alakú világítóablakaiból kiláthatunk az udvari homlokzat különféle ablakformáira. A vékony ablakosztó bordák segítségével modellált, nyolcszirmú virágokra, illetve rovarokra emlékeztető üvegfelületek a szecesszió higgadtabb geometrizáló irányának a megjelenési formáiként harmonikusan egészítik ki az összképet.

A főkapun az utcáról belépve egy egészen más hangulatú belső udvarba érkezünk, mint a homlokzaton megjelenő florális szecesszió szertelenül, játékosan sziporkázó, színpompás világa. Itt a finoman hullámzó, ornamentika nélküli felületek uralmát, csak a visszafogott vízszintes níztozás és az ablakoknak a lépcső emelkedését jelző ritmusa törik meg.

Az utcai homlokzatokon az első emelet magasságában jelennek meg a magas orommezővel koronázott rizalitok. Az orommezők formálása kapcsán a meglepő ötletek szertelen bőséggel találkozunk. A sarkon lévő oromzat fölötti kitért szárnyú sas madár éles szemei a Feketesas utca forgalmát vigyázzák, immár több mint egy évszázada. A bejárat fölötti orommező ikerablakai két egymással szemben álló ló figurájának a sziluettjéből bontakoznak ki. A Kölcsey utca felőli, a palota homlokzatát lezáró harmadik oromzat, a bejárat felettinek redukált, egyszerűsített változata. Itt egy vak ikerablakot kereteznek az erősen stilizált madarakra emlékeztető formák. A másik három kisebb orommező, felnagyított, visszahajló levelekre emlékeztet.

A homlokzaton a leghangsúlyosabb a sarokrízalit, melyet az első emelet szintjén egy enyhén dongásodó, virágfejezetes oszlopokon álló körkérly is nyomtatékosít. A Kölcsey utcai homlokzat 4 tengelyes, míg a sarok 3, a Tisza Lajos körúti homlokzat 12 tengelyre tagozódik.

Az épület különlegességét az is jelzi, hogy eredetileg – feltehetőleg, hogy a terv könnyen elfogadásra kerüljön – a homlokzathoz barokk terveket nyújtottak be az építészeti hatósághoz (1906.VI.16.). A fennmaradt homlokzati terv tanúsága szerint az ablakok tengelyei és kiosztása, a rizalitok és az oromzat pártázatai megegyezettek a jelenlegi épület elrendezésével, viszont az ornametikában, a díszítéseken, a kovácsoltvas erkélyeken valóban a historizáló neobarokk elemei domináltak. A rajz alapján voltaképpen a szecesszió alakításmódjára jellemző alkotórészek egyáltalán nem jelentek meg az épületen. Az 1980-as évek végének rekonstrukciós, állagmegőrzési munkálatai során kiderült, hogy az 1906-os, neobarokk tervek szerint indult el az építkezés, az abbahagyott és az építkezés során eltakart részeket felfedték a későbbi feltáró munka során. Elsősorban a homlokzati és az ornamentális, díszítő részekre terjedt ki a változtatás, a pillér és nyílásrend viszont az eredeti elképzelést tükrözi.³⁰

Mikor és miért, esetleg a megrendelő hatására dolgozta át Magyar Ede a tervet az art nouveau szellemiségének megfelelően? Források hiányában nehéz állást foglalni arról, hogy valójában mi történhetett. A megvalósult homlokzaton, menet közben a barokk kovácsoltvas erkélykorlátok indázó folyondárokká, hullámzó, lüktető virágokká alakultak át. Az ablakok alatti parapetfalon a reneszánsz klasszicitását tükröző balluszterek eltűntek, miközben a második emeleti ablakok közeiben felütötték fejüket a szecesszió szimbolikus kék virágai. Eredetileg az összes erkélyt nyitottnak tervezték, menetközben Magyar néhányat zárt erkéllyé alakított át, ezzel is mozgalmassabbá gyúrva a homlokzatot. Lényeges változás, hogy az eredeti terven a Tisza Lajos körút felőli homlokzaton 11 tengelyt látunk. A kivitelezett változaton, közvetlen a sarokrízalit mellett egy új axist is tervezett az építész, amivel a palota homlokzata még mozgalmassabb összképet nyert. A földszinti nyílászárók változatos, szabadon ívelő megoldásokat mutatnak. Az emeleti ablakok púpos, lesarkított ívei az egyenes záródású lesarkított megoldásokkal váltakoznak. A második emelet nyílászárói szigorúbb rendszer szerint, mind félkörívesek. A nyílászáróknak ez a rendszere egyébként az első tervhez képest semmit sem változott.

A homlokzat tagolásán a magyarországi építészetben kifejezetten szokatlan francia, belga art nouveau elvei érvényesülnek. A florális szecessziónak sajátos helyi színezete alakult ki Magyar Ede munkájában. Hiszen a homlokzaton és az épület más részein is markáns helyeken megjelenő virágmotívumok, vízi liliomok és szimbólumok a város életében, kultúrájában, gazdaságában olyan fontos szerepet betöltő Tisza folyóra utalnak.

A palota homlokzatképzésének legfőbb sajátossága erőteljesen plasztikus jellege. A falsíkokból előreugró rizalitok nemcsak kivételes ritmust adnak az épületnek, de a vízi világra és, hullámzó vízfelszínre utaló szimbolizmusát is felerősítik. A sík falszakaszok fölött a főpárkány helyettesítésére készült bádogozott előtetőzet lágy hullámvonalai ezt a hangulati hatást támogatják. Maguk az oszlopok, lizénák, a zárt és a nyitott erkélyek tartói egyaránt innen nyerték eredetüket. A homlokzati nyílászárók, ablakok vonalvezetése hasonlóképpen a hullámzó

30 Koczor György - Fekete György: *Egy épület „feltámadása”*. Utászó egy könyv új kiadásához. Szeged, 7. évf. 12. szám, 1995. pp. 91-92.

vízfelület mozgásának képzetét kelti. A második emeleti ablakok fölött a stukkóból képzett ívek felgyűrődő, lágy hullámvonala a finom fényárnyék játéknak köszönhetően növelik a mozgás érzetét. Az erkélyek bádorgozott, csapadéktól védő tetői tovább fokozzák a homlokzat valószínűtlen pulzálását. Eredetileg a párkányok alatti falmezőket, melyeket most a zöld-arany sávvezetés dekorál, vízi tündéreket megidéző falfestmények díszítették, amit a család nőtagjainak kérésére levakartak.³¹

Ennek a díszítő logikának megfelelően az erkélyek kovácsoltvas ékítményei is a növényvilágból nyertek ihletést. A lépcsőházban folytatódik ez a díszítőkedv. A szélfogó ajtón belépve a lépcsőkorlát oszlopaként funkcionáló vaspálcára folyondárként felkúszó kovácsoltvas virágok, szinte fává terebélyesedő, meglepő látványa felkészíti a látogatót a szavakkal alig visszaadható látványra. A korlátok mezőiben a kovácsoltvas sáslevelek között nyíló, bimbózó – a homlokzatról színes, stukkóformájukról már ismerős – virágok, mintha csak a fény felé nyújtanák ki, aranyos szirmú fejüket az orsótér mélysége fölött meredeznek. A szecesszió gondos műgyakorlatának megfelelően pandantként a lépcsőház falán, visszafogott, finom stukkóból készült – Victor Horta brüsszeli Tassel Palotájának távoli visszhangjaként – a híres „ostorcsapás” motívumot idéző szalagdísz ornamentika fut fel az emeletekre. A világító ablakok körül ez a szigorú fegyelem egy pillanatra megtörik, és átadja helyét a szertelenül kacskaringózó indák és szalagok zabolátlan formálásának. A második emeleten, az ablakokat elhagyva, ez a sodró lendület hirtelen újra megszakad. A mennyezeten átfutó félkör profilozású heveder nűtolása és a tér lefedésének geometrikus mustrái, az udvar kiegyensúlyozottságához hasonlóan, már újra a megtalált nyugalomról vallanak.

Itt érdemes egy pillanatra kitérni az épület növényi szimbolikájára. Bakonyi Tibor, nyilvánvalóan a helyi szájhagyomány alapján, az épület jellemző díszítményét, a lila virágokat vízililiomokként értelmezte. Ez az attribúció annál is inkább helyénvalónak tűnt, mivel így az épület szimbolikáját könnyen lehet az építető vízimérnöki munkásságának megjelenítéseként azonosítani. A Reök-palotán mindenütt megjelenő öt-, és hatszirmú virágok – elsősorban félig csukott állapotukban – leginkább az íriszekre (*Iridaceae*) emlékeztetnek.³² Az íriszeket, vagy magyarul nőszirmot a népnyelv helytelenül vízililiomnak is szokta titulálni, pedig a *Nymphaea* családba tartozó tündérrózsa-féléket szokás vízililiomnak nevezni, ahogy ezt angol elnevezésük (*water lily*) is jelzi. Bechtold Ágnes az alföldi szecessziós építészetéről szóló legújabb tanulmánykötetben a növényi díszítmények szimbolikájáról értekezve annak a véleményének adott hangot, hogy a palota virágszimbólumainak az előképe a szibériai nőszirm (*Iris sibirica*) és a sásliliom (*Hemerocallis*) stilizált ábrázolásai lehettek.³³ A palota szimbolikájában a zavart még inkább fokozza, hogy a kinyílt virágoknak öt szirmlevelük van, míg a félig zártaknak hat. Jelezvén, hogy a tervező nem pontos botanikai ábrákat, természeti példátarat szeretett volna a homlokzaton megidézni, hanem a virágok átvitt értelmű jelentését, dekoratív formanyelvét akarta az épület integráns részévé tenni.

Ez a gazdag, metaforikus virágnyelv nemcsak a homlokzat színes stukkóin jelentkezik, hanem a lépcsőház kovácsoltvas korlátjának burjánzó, buja, televény vegetációján is szóhoz jut. E szertelenül gazdag virágmustra, lecsillapulva, egyszerű, majdhogynem jelképi formákká szelídülve, a lépcsőház ablakainak osztott, négyszirmú formaadásában még egyszer visszaköszön. Arra, hogy a növényi ornamentika a homlokzat díszítésprogramjában ilyen mértékben szerepeljen, igen kevés példát találunk az európai emléktárhelyeken is. A kulturális, gazdasági, történelmi kapcsolatok, illetve az építész óriási magyarországi hatása miatt érdemes a szellemi előképek között Otto Wagner 1898-ban készült bécsi Majolika-házának homlokzatát számon tartani. A bécsi épületen a mázas majolika csempéken megjelenő növényi mintázat nemcsak kitölti, hanem össze is köti az ablakok közötti falmezőket. Ráadásul Wagner házában is a kovácsoltvas díszek szerves kiegészítői a falazatot ékesítő dekorációnak. Igaz, hogy ettől a ponttól kezdve az utak lényegesen eltérnek, amíg Wagner a homlokzatot síkban tartva, dekoratív, szinte szőnyegszerű hatásra, addig Magyar, amint már említettük, a plasztikai benyomásokra törekedett. Lehetséges, hogy ismerte a Vjekoslav Bastl (1872-1947) tervei szerint kivitelezett, 1904-ben elkészült zágrábi Kallina-házat is, melynek sarokrizáltjának első és második emeletén, illetve a tetőpárkány alatti ívmezőben megjelenik a dús növényi díszítő elem.

A kovácsoltvas munkák közül meg kell említsük a kapuzat, illetve az emeleti ajtók növényi fogantatású rácsozatait is, melyek Fekete Pál (1873-1908) szegedi díszkovácsnak a mesterségbeli tudását dicsérik. Bakonyi szerint Magyar Ede rajzai alapján készültek a motívumok.³⁴ Ez, figyelembe véve a szecessziós építészek gyakorlatát és minden részletre kiterjedő figyelmét, természetesen lehetséges, viszont fel kell figyelni arra, hogy például a kapu betétrácsán a tulipán alkalmazásával a fatáblák faragásán inkább a magyar népművészeti inspiráció jelenik meg, amely ugyan stílusosan illeszkedik a szecesszióhoz, de némileg „kilóg” a palota ikonográfiai programjából.³⁵ Ugyanez mondható el az emeleti faajtó betétrácsairól, melyek organikus voltak ellenére, a konstruktív rácsszerkezetnek köszönhetően a szecessziós formaalakítás sematizálódott irányzatához közelítenek, illeszkedve az épületbelső higgadtabb stílusához.³⁶

A 111 évvel ezelőtt megépült palota nemcsak megrendelőinek, a századforduló művelt, európai kitekintésű mecénásainak, a Reök családnak fejlett ízlését, hanem építészének modernitását, a művészetbe, az alkotásba vetett hitét tükrözi, a korszak legmagasabb színvonalát mutatja, kőbe álmódott vágyakról, érzésekről, ambíciókról tanúskodik. Hiszünk abban, hogy ugyanaz az újítási és alkotói szándék, amely a századelőn létrehozta az akkori szellemi környezetben, itt, helyben nyilván sokak számára szokatlan, sőt bizonyos esetekben talán idegen, de az akkori európai modernitás élvonalába tartozó épületet, tovább folytatható. Az immáron tíz esztendeje megújult palota kulturális funkciójában, szándékaink szerint, életben tartja a létrehozók szellemi örökségének maradandó értékeit, és az épület, most már egy intézménynek is otthont adva, Szeged belvárosában szélesre tárt kaput nyit a világra.

31 Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Id. m. p. 12.

32 Pádár Zoltán okl. kertészmérnök szíves közlése.

33 Bechtold Ágnes: *Az Alföld szecessziós növényi díszítményeinek szimbolikája*. In: *Szecesszió az Alföldön*. Dolgozatok a régió művészet- és várostörténetéről. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza, 2017. pp. 34-41. p. 39.

34 Bakonyi Tibor: *Magyar Ede*. Id. m. p. 12.

35 Közli: *Szeged vasművészete*. Szerk.: Péter László. Somogyi Könyvtár, Szeged, 1980. p. 87. (Tipity János rajza)

36 U. o. p. 80. (Tipity János rajza)